SECTION 19

УДК 159.922.27:316.6:314.151.3-054.73

Сейко Н. А.
д. п. н., професорка,
професорка кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Коляденко С. М.
к. п. н., доцентка,
завідувачка кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Літяга І. В.
к. п. н., доцентка,
доцентка кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ УМОВ ПРОЖИВАННЯ

Проблематика внутрішнього переміщення набуває все більшої актуальності у зв’язку з тривалим воєнним конфліктом на сході України та повномасштабним вторгненням у 2022 році. Питання статусу ВПО, гарантій їхніх прав і механізмів підтримки стало не лише внутрішньою справою держави, а й предметом міжнародного занепокоєння. Зростає потреба в гармонізації національного законодавства з міжнародними нормами та стандартами у сфері захисту прав людини [1].

Процес соціально-психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб є надзвичайно актуальним в умовах воєнного стану в Україні. Адаптація даних осіб до нових умов проживання під час воєнного стану характеризується певними особливостями. Ця категорія населення змушена адаптуватись до нових умов проживання, через що у них можуть відбуватись як соціальні розлади, так і психологічні травми. Органи місцевого самоврядування мають забезпечити належні умови для оптимальної організації адаптаційного процесу щодо проживання, а також

налагодження соціальних стосунків. Також полегшити адаптацію ВПО може допомога від держави, міжнародних та українських неурядових організацій, волонтерів.

У науковій літературі розглядається поняття соціально-психологічної адаптації, яка є багаторівневим і структурованим процесом взаємодії особистості із соціальним середовищем. Вона сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу людини у певних життєвих умовах та узгодженню об’єктивних і суб’єктивних чинників адаптації. Процес соціально-психологічної адаптації особистості чи соціальної групи варто аналізувати у взаємозв’язку особистісного та інституціонального аспектів. З одного боку, це універсальний механізм пристосування до соціального середовища, що об’єктивується через активну діяльність. З іншого адаптація є внутрішньо мотивованим процесом, що спонукає людину до дій, водночас зберігаючи її соціальну сутність.

Соціально-психологічна адаптація розглядається в цілому як динамічний системний процес, результативність якого визначається взаємодією людини за певної ситуації. Об’єктивні параметри ситуації детермінують однаковою мірою успішність та психологічні механізми, на яких ґрунтуються поведінкові стратегії з орієнтацією на пристосування. З огляду на певний рівень адаптивності, високий або низький, передбачається застосування різних стратегій поведінки [1].

Проблема адаптації внутрішньо переміщених осіб до нових умов проживання є завжди складною і є однією із ключових завдань в умовах сьогодення, так як люди є травмованими як фізично, так і психологічно. Внутрішньо переміщені особи мають права на рівні з іншими членами громади, що й має сприяти більш швидкій адаптації, реалізації важливих прав і потреб у кожній окремій громаді, а також поступово формуватиме почуття приналежності до нової територіальної спільноти.

Вкрай необхідним у роботі з внутрішньо переміщеними особами є врахування їх психологічних проблем таких, як стрес, тривожність, травматичний досвід, соціальна ізоляція, фрустрація, міжособистісна комунікація тощо. Також дуже важливо враховувати умови, відносини соціального середовища, в яких вони знаходяться. Окремий науковий напрям в розробці проблематики адаптації становить соціальний вектор, згідно з яким поведінку, якій відповідає успішна адаптація, пов’язують з особливостями суб’єкта та його взаємодією з оточенням. У цьому контексті адаптація визначається як пристосування особистості до існування в соціумі

згідно норм, цінностей та вимог суспільства відповідно до власних потреб, мотивів та інтересів [2].

Щоб підтримати осіб із числа ВПО, варто враховувати їх права і свободи. Права і свободи внутрішньо переміщених осіб можна умовно поділити на наступні групи: 1) права, що забезпечують нормальне фізичне існування ВПО; 2) права у сфері безпеки; 3) виборчі права; 4) права у сфері адміністративних правовідносин; 5) соціальні права; 6) права у сфері трудових правовідносин; 7) медичні права; 8) освітні права; 9) сімейні права; 10) інші права [4].

Також важливою складовою процесу інтеграції внутрішньо переміщених осіб у нове соціальне середовище є рівень довіри, який виникає між людьми та громадами, що їх приймають. Саме від характеру соціальної взаємодії значною мірою залежить здатність ВПО адаптуватися до нових умов, прийняти допомогу, зокрема психологічну або соціальну, та відновити відчуття безпеки [3].

Отже, соціально-психологічні чинники адаптації внутрішньо переміщених осіб мають ключове значення в роботі з даною категорією населення. Оптимізація соціальних комунікацій, створення психологічно безпечного середовища та розвиток державних і громадських програм підтримки є невід’ємною частиною ефективної інтеграції ВПО в нові соціальні спільноти.

Список літератури

1. Закон України “Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” № 1706-VIII від 07.12.2017. (2017). *Zakon.rada.gov.ua.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text [Дата звертання 04.09.2025].

2. Мельник, Л. А., Волинець, Л. С. (ред.), та ін. (2015). *Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім’ям з дітьми зі Сходу України: Посібник для практиків соціальної сфери.* Київ: ТОВ “Видавничий дім “Калита”.

3. Пріб, Г. А., Раєвська, Я. М., & Бегеза, Л. Є. (2022). Соціально-психологічні особливості адаптації особистості в умовах бойових дій. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія,* 33(72), № 2, 104–109.

4. Путінцев, А. В., & Пащенко, Ю. Є. (2018). Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах України: сутність, поняття, підходи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики,* (9), 110–119.